

Afghanske tæpper – gamle traditioner og mønstre forsvinder

Denne artikel er baseret på Jan-Inge Bengtssons foredrag i Selskabet for Orientalisk Tæppekunst den 18. oktober 2007 og hans lille bog "Afghansk mattkunst" udgivet 2005 af Svenska Afghanistankommittén ISBN 91- 86936-174. I skriftet fortæller han om afghanernes højtstående kunsthåndværk, tæpperne traditioner og historie, mønstre og symboler.

Illustrationen er forsiden af "Afghansk mattkunst".

Af anden litteratur om afghansk tæppekunst kan bl.a. anbefales:

R.D. Parsons "The Carpets of Afghanistan", Oriental Rugs volume 3, Antique Collector´s Club 1983 og George W. O´Bannon: "The Turkoman Carpet", Duckworth, London 1974

AF JAN ANDERSEN

Den russiske revolution i 1917 var begyndelsen på enden for tæppekunsten i Kaukasus, hvor antikke kaukasiske tæpper i dag er eftertragtede og kostbare samlereobjekter. Måske vil gamle afghanske tæpper af høj kvalitet blive eftertragtede antikviteter i fremtiden ? Der er masser af ringe afghanske tæpper i handlen i dag, men det er sjældent at finde de originale gamle tæpper, der er knyttet med god uld og gode farver i en høj håndværksmæssig og kunstnerisk kvalitet.

Højskolerektor Jan-Inge Bengtsson fik interesse for den afghanske tæppekunst, da han var bistandsmedarbejder for den svenske afghanistankomité i Peshawar i Pakistan 1986-89. De fleste tæpper i hans

repræsentative samling af afghanske tæpper er købt i denne periode i Pakistan, hvor der dengang kom mange gode stykker fra Afghanistan til salg hos tæppehandlerne.

"Det var begrænset, hvad man kunne bruge sin fritid på i Peshawar, så jeg brugte mange timer på at besøge tæppehandlere. Mange flygtninge var tvunget til at sælge deres tæpper dengang og det betyder, at der i dag er meget få gode afghanske tæpper tilbage i Afghanistan. De fleste findes i dag i Vesten," siger Jan-Inge Bengtsson.

I hans hjemland Sverige regnes de afghanske tæpper ikke for noget særligt og det er svært at finde ældre kvalitetstæpper fra Afghanistan. I Tyskland har man derimod større tradition for at beundre og samle på gode afghanske tæpper.

Afghanske tæpper knyttes af minoritetsbefolkningerne: Turkmenerne i nord og balucherne i vest. Man skønner, at der er cirka en halv mio. mennesker af turkmensk afstamning og kun cirka 100.000 balucher. Begrebet baluch bruges i øvrigt som et samlingsnavn for alle tæpper knyttet i Vestafghanistan og kun hos tæppehandlerne omkring Herat har man en vis viden om forskellen mellem de enkelte baluch-stammer og klaner. Herat er centrum for handlen med vestafghanske baluch-tæpper.

Der er også en vis produktion af tæpper hos uzbek-stammer i Nordafghanistan, først og fremmest kelims.

Afghanistans største befolkningsgrupper Pashtuner og Tadzjiker har aldrig udviklet deres egen tæppekunst.

De geometriske mønstre er fremherskende, navnlig i de turkmenske tæpper, hvor "elefantfods-mønsteret" fil pai på farsi jo er velkendt. Andre kendte turkmenske mønstre er Mauri (med bokhara güler), Purda med de fire "dørspejle" – kaldes ofte i handlen for Hatschlu og er af samme design som turkmenernes ensi´er, men uden mihrab.

Baluch-tæpperne er som ofte små – i bedetæppe størrelse – har en traditionel mørk farveskala og en blødere mere silkeagtig uld. Det skyldes at baluchernes får i Vestafghanistan er en anden race end turkmenernes karakul får.

Arbejdsløsheden i Afghanistan, cirka 80 %, har gjort, at også mændene er begyndt at hjælpe i tæppeproduktionen. Det gør børnene også, men der er ikke tale om børnearbejde som i Pakistans "tæppefabrikker". Børnearbejdet sker indenfor familiens rammer. Kvinderne begynder at lære tæppekunsten allerede som syv-otte årige.

Der knyttes i dag stort set kun bytæpper: "De fleste nomader har opgivet nomadelivet på grund af fattigdom. De har typisk mistet deres last-dyr og der er i dag mange færre nomader end de to-tre mio. som der tidligere var. Men nomadetraditionerne med egne mønstre lever videre i tæppeproduktionen. I dag producerer de fleste knytttere på kontrakter, som de har med opkøbere, der forsyner dem med materialer, et mønster og lidt penge i forskud," siger Jan-Inge Bengtsson.

Tæpperne føres til Pakistan, hvorfra de eksporteres til Vesten og de arabiske lande. De tæpper, der produceres i dag, er moderne bestillingsarbejder, ofte med en lys bundfarve kaldet for "wooden color", "træfarvede" tæpper. De har intet med de gamle afghanske tæppetraditioner at gøre, men produceres til eksport til Vesten.

"Tæppemarkederne i Afghanistan er ved at forsvinde," siger Jan-Inge Bengtsson, der senest var i landet i 2005. "Tidligere var der f.eks. tæppemarked i Mazar-I-Sherif hver mandag og torsdag, hvor familierne kom for at sælge deres tæpper. Men i dag er der meget lidt tilbage fordi de fleste knytter på kontrakter.

Højdepunktet for kvaliteten af afghanske tæpper var i 1960'erne: "Da var kvaliteten i top. I dag er tæppeproduktionen degenereret. Den er meget ringere end før og tæppemarkedet i selve Afghanistan er meget lille, fordi ingen afghanere har råd til at købe tæpper. Der foregår også megen fusk, hvor man forsøger at få nye tæpper til at se gamle ud ved at slide dem. Man smider dem ud på vejene og lader trafikken "ælde" tæpperne," siger Jan-Inge Bengtsson.

Ud af de seks turkmenske stammer findes de fire i Afghanistan i dag: Ersari, Tekke, Saryk og Youmut, mens der ikke er nogen Salor eller Chodor-stammer. I 1920-30 flygtede turkmenerne fra Sovjets angreb til Afghanistan og i Ersari-stammen har været den mest producerende turkmener-stamme i Afghanistan.

Ersari-produktionen er blevet påvirket af, at ersarierne er mere "åbne" mod andre stammer og gifter sig på tværs af stammerne, så det også påvirker mønstrene.

Turkmenerne hellige dyr er fuglen. Derfor ses fuglen altid i mere eller mindre stiliseret form i Purda-tæpperne (svarer til ensi'erne).

Som i nomadetæpper er der ofte detaljer i afghanske tæpper, som ikke er perfekte. En vestlig væverske ville nok rive det op og lave dem om, men ikke en afghansk: "Det betyder ikke noget, at detaljerne er lemfældige. Det er tæppets kraftfulde helhed som betyder alt," siger Jan-Inge Bengtsson.

Et specielt fænomen er "krigstæpperne", der først og fremmest bliver knyttet som "minder" om krigen med Sovjetunionen, men også nyere krigstæpper, der for eksempel ganske smagløst illustrerer angrebet på World Trade Center 11. september 2001 er i handlen. "Krigstæpperne" er – selvom de er nye og ej kønne – blevet samlereobjekter, der handles for ganske store beløb på internettet. Motiverne er krig og våben i forskellige afskygninger og mujahedinernes sejr over Sovjet. Produktionen af krigstæpper startede i 1989 og knyttet ofte af afghanere i flygtningelejre i f.eks. Pakistan.